

שו"ת – השירות בצבא עם בנות

הרב יעקב פינגבוים

השירות בחילות העורף כרוך לרוב בקשר עם בנות. קשר זה, הרבה יותר הדוק ונפוץ מאשר במציאות חייו של החייל הקרבי. מטרת מאמר זה לתת הדרכה ומענה על מספר שאלות ספציפיות הנוגעות בכך.

ראשי פרקים

א. היחס הכללי לשירות המעורב	ח. אידועים חברתיים
ב. שלביו השונים של שירות מעורב	ט. שיחות אישיות
ג. מבקדת	י. דתי שנכשל
ד. עבודה בצוותא	יא. קורס קצינים
ה. מד"ס	יב. מדבאה
ו. ניווטם בזוגות	יג. חייל נשוי
ז. לבוש אזרחי	יד. לסיכום

א. היחס הכללי לשירות המעורב

שאלה

ככלל, כיצד להתייחס לשירות המשותף עם בנות?

תשובה

בעיית שירות הבנות בצבא אכן קשה ביותר. ישנה מחלוקת גדולה בין פוסקי דורנו האם מותר בכלל לבת לשרת בצבא¹. לא כאן המקום להרחיב בסוגיה זו. רק נעיר, שגם המתירים שירות כזה, חוששים מאוד לבעיה נוספת – בעיית הצניעות, הנגרמת כתוצאה מהשירות המשותף, עד שאחד המצדדים להיתר כתב בסוף דבריו:

1. עיין תחומין ד' 89-68 ושם בעמ' 79 הערה 1 ציון מאמרים שדנו בנושא; תחומין ה' 364-365; מחיל אל חיל ח"א 269 ואילך; ח"ב 346-343; שם 364-360.

נוכחותן של נשים בקרב המחנה, עלולה להחליש ולהביא רפיון מוסרי והפרת גדרי צניעות, נמצא שכר השתתפותן יוצא בהפסד הסרת השכינה², ותחת להביא תועלת למחנה, עוד הן מחלישות אותו³.

נושא הצניעות שייך לתחומים היותר חמורים בתורה⁴, וגילוי עריות הוא ב"הרג ואל יעבור" כידוע⁵. ובכלל, מהותם של ישראל להיות צנועים ולא כאומות העולם שדרךן בשחץ ופריצות⁶.

עניין זה נכון גם באזרחות, אך בצבא חמור הדבר יותר, כמפורש בפסוק:

כי ד' אלוקיך מתהלך בקרב מחנך, להצילך ולתת איביך לפניך, והיה מחנך קדוש, ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך⁷.

דווקא הצניעות מבטיחה את השראת השכינה במחנה, וממילא את השפע האלוקי העוזר לנו בניצחון על אויבנו, וח"ו להפך⁸, כפי שמצינו בעצתו של בלעם: "אלוקיהם של אלה – שונא זימה הוא". נכשילם בזה, ועל ידי כך ננצחם⁹. לכן הרבנות הראשית לדורותיה התנגדה לשירות בנות בצבא¹⁰.

כמובן, היתה וישנה בעיה קשה¹¹ במפגש של בנים ובנות בכל מצב ובכל זמן. קל וחומר בדורנו, שנושא הצניעות שרוי במשבר קשה, ממילא הבעיות קשות שבעתיים. קל וחומר בן בנו של קל וחומר בצבא, שמצטרפות עוד סיבות להחרפת הבעיה: גיל השירות הוא כזה שבו היצרים במלוא תוקפם והחיילים לרוב אינם נשואים עדיין, כך שהלחץ לפריקת היצרים גדול מאוד. בנוסף, כל מערכת החיים בצבא לוחצת מאוד, פיזית ונפשית. החייל נמצא לרוב הרחק ממשפחתו החמה

2. "ונכפל הלאו באיסור זה באומרו (ויקרא יח כו): 'ולא תעשו מכל התועבות', שיכלול כל עניינים אלו שהם תועבת ד', כלומר שהעושה אותן יתרחק מן הטובה, ומסיר מעליו השגחת השם ברוך הוא. וזהו פרוש תיעוב ד' בכל מקום, לפי מה ששמעתי" (ספר החינוך מצוה קפח).
3. הרב יהודה שביב תחומין ד' 89.
4. "כי את כל אלה עשו – ואקוץ בס" (ויקרא כ כג). וכתב ספר החינוך (מצוה קפח): "הענין לומר שהמדה מגונה מאד, וכל דבר רע ומאוס יכנה הכתוב כאילו ד' שונא אותו".
5. סנהדרין עד ע"א.
6. עיין שו"ת מהר"ק שורש פח, ה"ד בב"י יו"ד רס"י קעח. ולכן אישה שלובשת בגדים לא צנועים, עוברת בנוסף על איסור הפריצות, גם על "חוקות הגויים". וע"ע אור לנתיבתי עמ' רעז; כתנות אור שער א.
7. דברים כג טו.
8. עיין ספרי דברים פס' רנח; הוספות הרמב"ן לספר המצוות הוספה יא, שכתב שאף על פי שאלו אסורים בכל מצב, מכל מקום במלחמה הזהירה התורה במיוחד, כי אלו העברות גורמות לסילוק שכינה.
9. סנהדרין קו ע"א; רש"י במדבר כד יד.
10. גם רבנו הרב צבי יהודה זצ"ל היה מלמד בנושא זה את הרמב"ם (הל' מלכים ז ד) שמזכיר בין היוצאים לצבא גם "כלה מחופתה". הוא לא קיבל את דעת הטוענים שזו מליצת הפסוק (יואל ב טז) בעלמא וכדומה. יחד עם זאת, היה מזכיר בהקשר זה את הרדב"ז (לרמב"ם שם), ויישם את דבריו בהמלצה על שירות לאומי דווקא, ולא שירות בצבא. עיין שיחות הרצ"ה איש ואישה סע' 44-42; שם בהערות.
11. "אין לך דבר בכל התורה כולה שהוא קשה לרוב העם לפרוש, אלא מן העריות והביאות האסורות. אמרו חכמים: בשעה שנצטוו ישראל על העריות – בכו וקבלו מצוה זו בתרעומת ובכיה, שנאמר: 'בוכה למשפחותיו' – על עסקי משפחות" (רמב"ם הל' איסורי ביאה כב יח).

והתומכת, לכן טבעי שהוא מחפש להתרפק על נפש אוהבת, ולהתפרק מהנורמות האנושיות האזרחיות המקובלות.

איש בנוי למתחים שכאלה – "איש דרכו לכבוש"¹². ביכולתו להתמודד ולהתגבר על הלחצים. הימצאות הבנות רק מכשילה אותו בניסיון לפתרון מדומה של הלחץ, אצל הבנות. לעומת זה, הבנות "מוכנסות" ל"סיר לחץ" זה בניגוד לטבען – "אשה אין דרכה לכבוש"¹³. "דעתה הקלה"¹⁴ אינה עומדת בלחצים כאלו, לכן גם היא "מובלת" למצוא נחמה במקומות אסורים.

כל האמור לעיל מכריח לפעול לכתחילה להוצאת הבנות מהצבא, ולפחות משירות החובה. אם זה לא יתקבל – לפחות צריך לפעול להפרדה גמורה בין המינים בצבא¹⁵.

אכן כל זמן שלא זכינו לזה, אנו זקוקים להדרכה מיוחדת, ובמיוחד בחיילות העורף. וכבר התייחסו לשאלות דומות בספרי הלכות צבא לסוגיהם, וכן מו"ר הרה"ג הרב שלמה אבינר שליט"א בחוברתו "ש"ת בענין צניעות בצבא".

ב. שלביו השונים של שירות מעורב

שאלה

כיצד להתמודד עם העובדה שהטירונות מעורבת ומשותפת לבנים ולבנות יחד? ערבוב זה קיים גם לאורך כל השירות. אמנם, בעבודה המשרדית נדמה כאילו אין זו בעיה ייחודית לצבא, שהרי גם באזרחות ישנה מציאות שבה עובדים במשרד אחד בנים ובנות בצוותא. אולם, באמת ישנו הבדל גדול: באזרחות מדובר במקצוע, ואנשים מתייחסים לכך בהתאם, ואילו בצבא האווירה נוטה הרבה פעמים להיות קלת ראש יותר; כולם נערים, וגם המפקד שרוי באותה אווירה של קלות ראש, הגורמת לרוח שטות ומתירנות.

12. יבמות סה ע"ב.

13. שם.

14. עיין שבת לג ע"ב; קידושין פ ע"ב ורש"י שם ד"ה דעתן קלה עליהן. ברור מההקשר בשתי הסוגיות שאין הכוונה כלל ל"דעת" במובן השכלי-אינטלקטואלי, אלא לעדינות ורכות נפשית, שאינה עומדת כל כך בלחצים של עיני פיזי (שבת), או לחץ נפשי של פיתוי מיני (קידושין).

15. ככלל, יש בצבא "המעורב" שתי בעיות עקרוניות ושלל בעיות פרטיות; הבעיות העקרוניות הן:

א. האיסור בעצם הקשר החברתי, שלא למטרות נישואין.

ב. החובה לשמור על צניעות כללית בהופעה ובהתנהגות.

שלל הבעיות ה"פרטיות" הן: נגיעה, מראות לא צנועים, שחוק וקלות ראש, הבטה ביפי הבנות, "קול באשה ערוה" ועוד. "כלל הדבר הוא שלא יעשה האדם שום דבר בעולם המביאו לידי הרהור בנשים – לא במעשה ולא בדיבור ולא שום רמז לקרב דעת האשה הקלה עם דעתו... ובענין זה היה מוכיח הנביא אנשי דורו באומרו להם (ירמיהו ה ח): 'איש אל אשת רעהו יצהלו'... ואין באפשר להגיד פרטי העניינים... ולכן הזכירו ז"ל מהם קצת, והשאר יזהר כל אחד ואחד לשמור עצמו לפי מה שימצא את גופו, כי ד' יראה ללבב" (ספר החינוך מצוה קפה); וע"ע בספר "חסד נעוריק" לרב שלמה אבינר בפירוט.

תשובה

כיום, לאחר קבלת פקודת "השילוב הראוי", יש יותר מודעות בצבא לאפשר לבחור ירא שמים לשמור על הפרדה וריחוק מבנות, באם הוא מעוניין בכך. על פי הפקודה, בחור יכול לבקש להשתבץ בטירונות במסגרת בלי בנות¹⁶, וכמובן יש לו לבקש זאת.

כן יש לפנות לרב הצבאי, לאחראי ל"שילוב הראוי"¹⁷, או לקצינת פניות הציבור בצבא¹⁸ ולבקש ואף לדרוש הפרדה ראויה בין מגורי הבנים למגורי הבנות¹⁹, הופעת בנות בלבוש צבאי מלא²⁰ וכו'.

אם כל אלו לא מועילים – ישנו הבדל בין המצב בטירונות למצב בהמשך השירות:

בטירונות הלא-קרביית, החייל נמצא לפרק זמן קצר, ואין חשיבות רבה כל כך ליצירת מערכת יחסים חמה בין חיילי היחידה. ממילא, תוך זמן קצר מסגרת זו מתפרקת, כך שקל יותר נפשית ומעשית להקפיד על ריחוק מהבנות, להשתדל לא לשוחח עמן שלא לצורך²¹, ולשמור על יחסים קורקטיים בלבד, במסגרת התפקיד המחייב. למשל, כאשר חייל משמש כחניך תורן ונצרך לשאול שאלות במסגרת תפקידו – אין לו לנהל שיחה עם הבנות על הבילוי בחופש. אם נוצר צורך, כגון בחורה שמבקשת את קרבתו, או שואלת מדוע יחסו קר אליה – יסביר לה במפורש שכך מקובל בחברה שלו. לדעתי, גם הסבר זה יש לקצר ולתחום, ולא להאריך בו.

לעומת זאת, בהמשך השירות, בדרך כלל החייל נמצא תקופה ארוכה באותו המקום ובאותה החברה. בשלב זה, מערכת היחסים הרבה יותר משמעותית, הן מהצד החברתי, והן מהפן של תפקוד היחידה. ככלל גם כאן יש לשמור ולהקפיד, ואפילו יותר, על יחסים קורקטיים בלבד, להתרחק מכל קשרים חברתיים²² וכד'.

אלא כאן חשוב מאוד, שהחייל יסביר לאלו העובדים עמו בצוותא את סיבת יחסיו, כדי שלא יעורר כלפיו טינה, כעס וזלזול. הוא לא חייב לענות בפנים המביעות מרידות, אדישות וכד', אלא יכול

16. "חייל או חיילת המקיימים אורח חיים דתי שביקשו שיבין במסגרת מגדרית (=של בני מינס בלבד) – ישובצו במסגרת מגדרית" (מתוך פקודת "השילוב הראוי").

17. כיום (חשוון תשס"ו): הרב איל קרים: 050-6784576, 050-7316877; אבנר כהן: 050-2209266.

18. מספר הטלפון שלה: 03-5699000. פקס: 03-5699400.

19. "יש להקצות מגורים נפרדים לחיילים ולחיילות, בהם לא מתאפשרת היכולת לראות ממגורי הבנים לתוך מגורי הבנות ולהפך..." (מתוך פקודת "השילוב הראוי"; ע"ש בפירוט).

20. "חיילים וחיילות ינועו בלבוש צבאי מלא בכל שעות היממה... יודגש כי בניגוד לנורמה הקיימת, חל איסור על מפקדים להתייר לחיילים/ות לנוע בלבוש אזרחי לאחר שעות הפעילות (למעט בשטח המגורים). בשטח המגורים שהוא גלוי לבני המין השני, יש לנוע בלבוש הולם (מינימום מכנסים ארוכים וחולצה, לא גופייה)". – מתוך פקודת "השילוב הראוי"; ושם עוד לגבי בניגוד הולם באימוץ גופני – ההדגשות בגוף הפקודה.

21. "ואל תרבה שיחה עם האשה, שסופך לבוא לידי ניאוף" (נדרים כ ע"א).

22. "צריך אדם להתרחק מנשים מאד מאד" (ש"ע אבן העזר ס' כא א). "ולפי שנפשו של אדם מחמדתו, לכן כתב 'מאד מאד' (ב"ש סק"א); ועיין ספר "חסד נעורין".

בהחלט לענות עם חיוך עדין, אך שתוכן דבריו יהיה תקיף ויחסום כל פתח ליחסים, למעט יחסי עבודה ענייניים.

שחוק וקלות ראש עם נשים אסורים להלכה²³, ונראה שהם אחד מהגורמים העיקריים להידרדרות בתחום זה, כדברי חז"ל: "שחוק וקלות ראש מרגילין (וממשיכין את האדם – רש"י) לערוה"²⁴. ו"תחילת קלות ראש בנשים – פתח לניאוף"²⁵. לכן, צריך להיזהר מאוד מאווירה קלה זו. אף על פי שהיא נעימה, נחמדה ומשחררת מלחצים – סכנתה מרובה ויש להקפיד ביותר לא לקחת בה חלק.

ג. מפקדת

שאלה

כיצד על החייל לנהוג כאשר יש לו מפקדת?

תשובה

במובן מסוים, דווקא מערכת היחסים עם מפקדת, קלה יותר מאשר זו שעם החיילות ביחידה. מהמפקדת, באופן טבעי, נשמר ריחוק מסוים, ועל כל פנים קל יותר לשמור על ריחוק שכזה. גם אם המפקדת מצדה "שוברת דיסטנס", אפשר לבקש ממנה ולהסביר לה בצורה ברורה וחדה את הבעייתיות. דווקא מתוקף תפקידה, הדורש ממנה "להגדיל ראש" – היא תהיה פתוחה יותר לקבל זאת.

הבעיה היחידה שבאופן קבוע קשה יותר במפקדת, היא **בעיית ההסתכלות**²⁶. בעיה זו גורמת לחייל להסתכל לעברה פעמים רבות, למשל כשהיא מחלקת לו הוראות. אפשר להתגבר על כך, על ידי

23. שר"ע אבן העזר סי' כא א.

24. משנה אבות ג יב.

25. דרך ארץ זוטא פ"ג; ועיין רמב"ם הל' איסורי ביאה כב כא: "וכן ינהוג להתרחק מן השחוק ומן השכרות ומדברי עגבים, שאלו גורמים גדולים, והם מעלות של עריות".

26. "ולא תתורו... אחרי עיניכם" (במדבר טו לט) – "זה הרהור עבירה" (ברכות יב ע"ב). (וגרסת הספרי – זו זונות); ונשמרת מכל דבר רע" (דברים כג י) – "לא יסתכל אדם באשה..." (ע"ז כ ע"א); ובשע"ת (לרבנו יונה שער ג אות סד) – "שלא יסתכל אדם באשת איש ובשאר עריות, פן יווקש בה". משמע שעצם ההסתכלות אסורה, מחשש מכשול; וכן ברמב"ם (הל' איסורי ביאה כא א) – "להביט ביופיה אסור"; ועיין ספר תורת ההסתכלות לרב זילבר סי' ב לגבי איסור ההסתכלות כשאינו מכוון ליהנות. **וסוכם להלכה** בשר"ע (אבן העזר סי' כא א) – "ואסור להביט ביופיה (של ערווה)". ישנה מחלוקת בראשונים האם האיסור הנלמד מהדרשה הראשונה הנ"ל, מדאורייתא; או אינו אלא אסמכתא בעלמא, והווי מדרבנן. ואם ההבטה מעוררת במסתכל הרהורי עברה – לכ"ע הווי מדאורייתא (ב"ש סק"ב).

"ואמר ר"ל: טוב מראה עינים באשה, יותר מגופו של מעשה" (יומא עד ע"ב). ישנה מחלוקת באחרונים בפירוש הדברים: בברכי יוסף (אה"ע"ז כא ג) פירש לגבי **גודל התענוג** בהסתכלות, שהוא גדול מהתענוג במעשה. ואילו המהרש"ל (הגה' לסמ"ג רס"י קכו) – לגבי **חומרת המעשה**, שבמובן מסוים, הבטה (המביאה להרהור), חמורה יותר מהמעשה עצמו. ע"ש בטעמי הדבר. "אמר רב ששת: ... כל המסתכל באצבע קטנה של אשה – כאילו הסתכל במקום התורפה" (שבת סד ע"ב). ואיסור זה מזולזל בעיני העם, וכפי שכתב הרמב"ם "שהם דברים קלים בעיני רוב האדם, ונמצא חוטא והוא ידמה שאין זה חטא. ... המסתכל בעריות – מעלה על דעתו שאין בכך כלום, שהוא אומר: וכי בעלתי, או קרבתי אצלה? והוא אינו יודע שראיית העינים עוון גדול, שהיא

שיקפיד לא להסתכל עליה, אלא רק יקשיב להוראותיה בלבד. כאשר היא מדגימה פעולה מסוימת, יש לנסות ולעקוב אחר חיילים אחרים, וללמוד מדרכי פעולתם, במקום ללמוד ישירות מהמפקדת. כמובן, יהיה לו קל יותר אם יודיע זאת מראש הן למפקדת והן לחייל שידגים בעבורו במקומה. אם הדבר יהיה מוסכם וברור מראש – יובן מדוע הוא מדבר עם החייל המדגים מדי פעם, כאשר הוא מבקש ממנו לחזור על פעולה וכד', וכן החייל ידגים לו את הדברים באופן ברור ומדויק יותר, ולא יסתובב לפתע באמצע הפעולה לכיוון אחר, אלא יבצע את הפעולה לעיניו וכד'.

אף לאחר כל האמור, ברור שהפתרונות אינם נוחים ופשוטים, ואף אינם מעשיים כל כך, שהרי החייל נדרש לצפות בפעולות רבות. לכן ודאי יש להשתדל ולבקש להיות תחת מפקד ולא מפקדת, ולהסביר גם למפקדים האחרים את הבעייתיות שבדבר.

ישנה בעיה נוספת שעלולה להיות שכיחה – **נגיעה**²⁷. בדרך כלל זו בעיה שאין הכרח להסתבך בה – אם יבקש מראש מהמפקדת לא לגעת בו, בדרך כלל היא תקבל זאת בהבנה. פעמים רבות מפקדות אף מתודרכות לשאול חיילים דתיים על כך. אם לא ייענה – יכול הוא לפנות ולהתלונן.

גורמת לגופן של עריות, שנאמר: 'זלא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם' (הל' תשובה ד ד). ועיין מ"ב (ע"ה סק"ז; יד מלאכי אות ה קט), שיש הבחנה בין **ראייה להסתכלות**, ובנפק"מ ההלכתית (ועיין גם תורת ההסתכלות סי' יא). בהסתכלות במפקדת ודאי אין זו ראייה בעלמא, אלא הסתכלות מכוונת ומדויקת. ברם, אפשר לטעון: א. ההסתכלות אינה על גופה, אלא על פעילות מסוימת שהיא עושה – ולא מצאתי מקור לחלק כך (ועיין תורת ההסתכלות סי' ג).

ב. ההסתכלות אינה על מנת ליהנות, אלא למטרה שימושית, ויש כאן מעין "אומן בעבידתיה טריד" (ע"ז כ ע"ב; ועיין פמ"ג א"ח ע"ה משב"ז אות א, שהסתכלות בלי הנאה מותרת; ספר תורת ההסתכלות סי' ב), במיוחד ביחסי חייל ומפקדת שהחייל חושש ממנה, ואין לבו פנוי להרהר זנות. אולם המציאות בשטח מוכיחה שהרבה פעמים אין הדבר כך, והאווירה הקלילה שולטת גם ביחסים עם המפקדת, וממילא לא רחוקה ההידרדרות להרהורי עבירה. מה עוד שכאן מדובר בהסתכלות ממושכת ותדירה, ופעמים רבות גם המפקדת אינה לבושה בצניעות מספקת, ואז גם ראייה בעלמא אסורה (מ"ב ופמ"ג שם).
27. ראשית, ברור **שכל החיילות** שעמן הוא נפגש בצבא, נחשבות **כערווה** בעבורו: הבודדות הנשואות הן ערווה מכוח נישואיהן, והרוב אמנם רווקות, אך בגילן ודאי ראו כבר דם ונאסרו (שות' הריב"ש סי' תכה; קצש"ע קנב יא, באור הלכה סי' שלט ד"ה להקל בכל).

באיסור נגיעה ישנה מחלוקת בין הרמב"ם לרמב"ן (ספר המצוות ל"ת שנג). לדעת רמב"ם נגיעה של חיבה אסורה מדאורייתא בלאו ד"לא תקרב" [ואין לומר שדווקא כעין חיבוק ונישוק אסר הרמב"ם מדאורייתא – עיין לשונו בהלכותיו: "ונהנה בקירוב בשר" (הל' אסר"ב כא א); ועיין לשון הקצש"ע – "כל הנוגע בה דרך חיבה", וכן הציטוט בבאור הלכה שם. גם רבנו יונה סבר כרמב"ם, עיין אגרת התשובה מהד' הרב זילבר אות יט ושע"ת שער ג אות פ. ועיין הערת דברי האגרת שם, שדן בסתירה בדברי רבנו יונה האם רק בנוגע כדי ליהנות אסור מן התורה כדמפורש באגרת, או כל נגיעה אסורה מן התורה, כפי שלא הגביל בשע"ת, ואפילו נגיעה של נימוס תהיה לפי זה מן התורה, ע"ש], ולרמב"ן, לעומתו, האיסור רק מדרבנן.
בנגיעה שאינה של חיבה – לכ"ע האיסור הוא רק מדרבנן (ב"ש סי' כ סק"א; עזר מקודש לאה"ע"ז סי' כ. ו"א שלרמב"ם גם כאן הוא מדאורייתא – ב"י י"ד סוף סי' קצה [ועיין שו"ת אג"מ אה"ע"ז ב יד שפירש דברי הבי"א אחרת]. לאג"מ עצמו נגיעה שאינה של חיבה – מותרת. אמנם למעשה התיר דווקא בנגיעה לא מכוונת, כגון בנסיעה בתחבורה ציבורית צפופה. כן נוטה להיתר בשו"ת פני יהושע ב מד).

אם כן, נגיעת המפקדת לכאורה אינה של חיבה, ואולי אפשר לסמוך על המתירים הנ"ל, וגם האוסרים יתירו מסברת "**בעבידתיה טריד**". אמנם צ"ע עד כמה ניתן למתוח סברה זו, שהרי במקורה נאמרה לגבי ראיית הזדקקות חיות זו לזו והתעסקות בהרבעתן (ע"ז כ ע"א; ב"מ צא ע"א), ומזה למדו לראיית בגדי נשים (ע"ז שם). כלומר למקרה עדין יותר מהמקרים שלנו: א. נאמר לגבי ראיית בגדי נשים ולא ראיית האישה עצמה. ב. ביחס לנגיעה והתעסקות בבעלי חיים ולא בנשים. אמנם בפוסקים הקלו מסברה זו גם לגבי נגיעה באישה ביחס לטיפול רפואי, אבל י"ל ששם הצורך גדול מאוד ולכן הקלו. אמנם למעשה מקלים בקב בכל טיפול

ד. עבודה בצוותא

שאלה

בתפקידי הצבאי מקובל שהמשימה מחולקת לגזרות פעולה, כאשר זוג חיילים מקבל אחריות לגזרה לתקופה ממושכת. לעתים מדובר בחצי שנת עבודה משותפת על אותו חומר. מדרך הטבע, הדבר יוצר קשר חזק בין השניים. מה לעשות כאשר רוצים לצרף אלי חיילת? כיצד לשבת זה ליד זה וכד' מה לעשות כאשר היא מושיטה ידה ללחוץ את ידי?

תשובה

עבודה משותפת – עצם העבודה המשותפת, לא נראה שיש בה איסור מדויק מבחינת ההלכה היבשה²⁸. אולם בהחלט, עבודה זוגית צמודה כל כך לאורך זמן מולידה קרבה נפשית בין השניים – דבר שאינו ראוי, ואולי אף סותר את הנדרש "להתרחק מהנשים מאד מאד"²⁹. לכן יש להימנע מכך, ולבקש שיבוץ עם בן. אם אין בְּרָה, והאפשרות היחידה היא לעבוד עם בת זוג, יש להקפיד ביתר תוקף על הנאמר לעיל בסוף פרק ב – שמירה על ריחוק, יחס קורקטי וכו'.

שייבה צמודה – יש להקפיד בכל תוקף על שמירת מרחק כזה שלא מאפשר נגיעה. לדעתי, חייבים במקרה כזה להסביר בבירור את הבעיה ההלכתית³⁰ לבת הזוג, ולתבוע ממנה (כמובן בלשון עדינה, כדי שתבין זאת) לסייע לחייל, כדי שביחד יוכלו להימנע מנגיעה. לא מומלץ לחייל לעשות כל הזמן תרגילי התחמקות מוזרים, כאשר בת הזוג אינה מודעת למטרתם ולמניעיהם; אין הדבר נעים, ופשוט שאי אפשר להצליח בכך.

ישנה אפשרות שדווקא הקפדה משותפת זו תעזור להתגבר גם על הקרבה הנפשית, כי תעורר מודעות מתמדת בדבר הצורך במרחק.

רפואי, גם כזה שאינו חיוני כל כך, ועיינו הרואות שכך "עמא דבר" (עייני שו"ת מנחת יצחק ח"ז סי' עג; ספר גן נעול למר"ר הרב אבינר עמ' 88-94).

אם כן, "ל שהדרכה של מדריכת קליעה מקצועית וכד' – חשיבותה גדולה יותר מטיפולים אלו, והיא חשובה להבאת החייל המתאמן לרמה מקצועית גבוהה, שהיא חיונית ללחימה, ויש מקום להתיר נגיעה. אמנם, עם זאת כמעט תמיד אין שום צורך בנגיעה בגוף, והיא נעשית רק מחוסר מודעות לבעיה.

28. דְּמִי קצת למי שעיסוקו עם נשים, שלא אסרו עליו עיסוק זה, אלא החמירו בו יותר בפרטי הלכות צניעות, כגון איסור ייחוד (קידושין פב ע"א במשנה ורש"י שם), מפני שלבו גס בהן. ועיין עוד בבית הבחירה לרבנו המאירי (קידושין פב ע"א) שהסביר את המשנה שאסרה ללמד בנו אומנות הנשים: "שלא ירגילנו בחיק נשים יותר מדי"; ועיין בברייתא (קידושין שם): "כל שעסקו עם הנשים – סורו רע, כגון הצורפים...".

29. שר"ע אבן העזר סי' כא א; וע"ש בסמ"ע. אם כי יש לחלק ולומר, שכאן אין זה נעשה כדי להתקרב אלא מחמת כורח הנסיבות ולכן אולי לא דמי לנפסק בשר"ע. אבל לשון השר"ע הדורש להתרחק, ולא הסתפק באמירה שאין להתקרב, מלמדת שגם עבודה כזו, המביאה לקירוב לבבות, גם היא פסולה.

30. עיין הערה 27.

הושטת יד – נראה לי שכאן, דווקא בגלל החשש הגדול מקרבה נפשית וגופנית, פשוט שאסור ללחוץ את ידה³¹. בשל העבודה המשותפת, וההיכרות היותר מעמיקה, סביר שתהיה יותר הבנה מצדה לפשר התנהגות זו. כדאי להבהיר לה שאין כוונה לפגוע בה³², אלא שלפי אמונתו הדבר אסור. בנוסף, כתוצאה מהקרבה הקיימת בלאו הכי מעצם העבודה המשותפת – אין צורך בגינוני נימוס שכאלו.

בנדון דידן, משמעות לחיצת היד מבטאת קרבה יתרה ואולי אף חיבה, יותר מאשר בין שניים הזרים זה לזה. לכן האיסור כאן חמור יותר, ונראה שכולם יודו בו. גם אם היא לא תקבל את הסבריו, ותיפגע מסיטואציה שכזו – אין היתר ללחוץ את ידה³³.

ה. מד"ס

שאלה

כיצד לנהוג במד"ס שמשתתפות בו גם בנות? ומה הדין כאשר יש מדריכה?

תשובה

במד"ס מעורב קיימות מספר בעיות (שירחב בהן להלן): נגיעה, הסתכלות אסורה במדריכה והסתכלות בחניכות. לכן, לדעתי יש לדרוש לא להשתתף במד"ס כזה, ולבקש שמדריך מוסמך יסביר לחייל כיצד לערוך מד"ס פרטי לעצמו.

נגיעה – חלק מתרגילי המד"ס דורשים עבודה בזוגות תוך מגע, לדוגמא: כאשר אחד מבצע כפיפות בטן, והשני לוחץ על רגליו על מנת שלא תתרוממנה וכד'. נגיעה כזו כמובן אסורה, וכן"ל בפרק ג

31. עיין בספר "הצנע לכת" לרב אלינסון (ח"ב מסדרת "האישה והמצוות" עמ' 62-65), שלמרות ניסיונותיו למצוא מקור להתיר לחיצת יד, לא מצא (עיין שם הערה 96). בנדון דידן, שלאורך זמן עובדים ביחד, הסבירות גדולה להיווצרות חיבה העומדת ברקע ללחיצת היד, ואוסרת אותה לכ"ע; ועיין לעיל הערה 27.

32. "מידת האהבה והידידות, בכל הסימנים והדיבורים הנוחים – היה ראוי להיות שווה בין המינים, אבל מפני יקרת ערך הצניעות, נדחית מידת דרך ארץ ממקומה, עד שלא לשאול בשלום אישה. הצנוע מכיר כי לא מפני שנאה על המין הוא מתרחק ועושה גדרים, כי אם מפני התכלית הכללי היפה" (מידות הראיה עמ' קמז ערך צניעות).

33. הלכות צבא ו ז.

ודמי קצת למסופר בגמרא חולין (צד ע"ב), שאין איסור גנבת דעת כאשר האדם גרם לעצמו לטעות, ואמרינן שהוא גנב דעת עצמו. הוא הדין כאן – היא גרמה לעצמה, ולא הוא גרם לה; ועיין שמואל א' כא ו-ט, שמשמע כי שאול נפגע מאוד מזה שאנשיו לא מסרו לו מידע על דוד, ובכל זאת כשדואג "גלה את אזנך" – נחשב לו ללשון הרע (עיין סנהדרין צג ע"ב).
ולא שייך כאן "גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה (=איסורי דרבנן שנלמדים מלאו דלא תסור)" (ברכות יט ע"ב), שהרי שם מדובר שנוצרה מעצמה סיטואציה מעליבה, כמו אדם הנצרך לקנח עצמו, ולא כאשר הוא גרם על ידי מעשהו להעלבתו, כמו אצלנו שהיא הושיטה ידה ויצרה את הבעיה. כל האמור נכון אפילו שלא התכוונה לרע, כמו שלא יעלה על דעת אדם להתיר לאכול בשר עוף בחלב, כאשר הוגש לו והמגיש ייעלב אם לא יאכל.

הערה 27. וכן פעמים רבות רצים בתחרות בתוך קבוצה גדולה ונמצא שמתחככים זה בזה וכד' – גם זה אסור³⁴.

מדריכה – יש איסור חמור להסתכל על הדגמותיה, ועיין לעיל פ"ג לגבי מפקדת (הערה 26). ונראה לי שכאן הדברים חמורים יותר, כי מפקדת המדגימה כיצד מפעילים מכשיר קשר וכד', אפשר לטעון כנ"ל שאין מסתכלים עליה, אלא על פעולותיה. אולם מדריכת ספורט – כל פעולותיה הן פעולות הגוף. אם כן, כל ההתבוננות היא בדרך הפעלת גופה. מה עוד שלעתים לתנועות עצמן אופי מגרה במיוחד.

לכל האמור מתווספת בעיית ה**לבוש**, שהרי פעמים רבות, לקראת האימון הגופני, הלבוש נעשה קליל וחושפני יותר. עובדה זו מכפילה כמובן את הבעיה. ניתן למנוע בעיה זו בזכות הוראה מפורשת של פקודת "השילוב הראוי", שעל המדריכים ללבוש ביגוד מתאים מלא³⁵. אמנם גם אז, בגלל הפעילויות השונות: התכופות, ריצה וכד', מתגלה הגוף במקומות המכוסים, למעלה מן הרגיל בפעולות יום-יומיות רגילות.

אם הוראות "השילוב הראוי" לא נשמרות – על החייל לגלות נחישות ולדרוש הקפדה על קיומן. שיפור מצב הצניעות בפרט, וכל ענייני הדת בכלל, בצבא, תלוי מאוד ב"העזה" ובנחישות של החייל הדתי לטפל בבעיות: פנייה למפקדים ולרבנים הצבאיים, וכשצריך – אף להתלונן אצל קצינת פניות הציבור וכד'. לצערנו, עד כה חיילים דתיים רבים "מקטינים ראש" ו"סובלים" את הבעיות בלי לבקש ולדרוש שינוי.

בעיית גילוי איברים מכוסים קיימת אף ב**חניכות** המתאמנות על ידו. לא מעשי לומר לא להסתכל, וכדברי חז"ל: "מה יעשה אותו הבן (שאביו הושיבו בפתח של זונות) ולא יחטא"³⁶.

34. ואין לדמות לנטיעה באוטובוס תוך מגע במעברים בנשים עומדות או עוברות, ששם התיר האג"מ אהע"ז ב יד, כי שם מדובר בנשים אקראיות, שבאמת יש להניח שההנאה באה לאדם בעל כורחו (עיין פסחים כה ע"ב). לעומת המד"ס, שבו עסקין בחבורה מגובשת, שכבר על הקרבה הנפשית המצויה שם אנו מלינים, ואין להוסיף לזה עוד מגע גופני, אפילו כזה שנראה כאקראי. מה עוד שספק גדול האם בימינו, באווירה המתירנית הקיימת, לא תוביל נגיעה אקראית, לניסיון למגע מכוון, מצדה, ואולי ברגע של חולשה, אף מצדו. וכעת מצאתי ב"ה שהרב פיינשטיין זצ"ל העיר בעצמו לחלוקה כזו. עיין בספר "הצנע לכת" הנ"ל בסוף הערה 97.

35. "מדריכי ומדריכות אימון גופני יופיעו לשיעורים בלבוש תקני המנופק על ידי צה"ל (אסורה גופיה לבני שני המינים)" (מתוך פקודת "השילוב הראוי").

36. עיין ברכות לב ע"א. אמנם אפשר לכאורה לומר שדמי למי שאין לו דרך אחרת, שאז הותר לו לעבור במקום שבו הנשים אינן יושבות בצניעות, וסביר שיראה אותן (ב"ב נו ע"ב). אולם ההבדל הוא, ששם המפגש עם המראה הלא צנוע הזדמן לו באקראי; הוא חייב לעבור על יד הנהר ושם עובדות הכובסות שאין לו קשר ישיר ענייני עמן; החיבור בינו לביןן – מקרי. לעומת זאת, מד"ס הוא אימון משותף מלכתחילה, והחיבור – ענייני ומכוון. לכן אין ללמוד היתר לכאן. בנוסף, רמת חוסר הצניעות של הכובסות רחוקה מזו של המתאמנות.

ו. ניווטים בזוגות**שאלה**

בבסיס ההדרכה של חיל המודיעין במסגרת קורס ההכנה לתפקיד, נערכים ניווטי זוגות. באופן טבעי, מעדיפים לשבץ בת ובן בצוותא. כיצד לנהוג במקרה כזה?

תשובה

ניוויטי זוגות בוודאי אסורים מדין ייחוד³⁷, שהרי הולכים בלילה, לבד, במקומות שבמשך זמן רב לא פוגשים נפש חיה. זו אחת הדוגמאות הקלאסיות לייחוד. לכן, אין להסכים ל"שידוך" כזה בשום אופן, אלא לדרוש לנווט עם בן³⁸.

אמנם לכאורה נמצאים תחת פיקוח צבאי שאינו מאפשר "להיעלם" להרפתקאות פרטיות, אולם מלבד שאין זה נימוק מספיק מבחינה הלכתית, הרי שהמציאות המוכרת היא, שבמהלך הניווט ישנו זמן רב די והותר למה שהתורה כל כך חששה ממנו, באוסרה על הייחוד, שהוא כלשונו של הרמב"ם "הגורם הגדול" (להיכשל בעריות)³⁹. אדרבה, המתח הצבאי דווקא דוחף להתרפק על החום של היחד, ח"ו.

ז. לבוש אזרחי**שאלה**

בשעות הערב לאחר גמר העבודה, הבנות בבסיס הולכות בלבוש אזרחי, לבוש מאוד לא צנוע. קשה מאוד להתנתק מהמראות, ואף לשנות את כל האווירה מסביב. כיצד להתמודד עם מציאות עגומה זו?

תשובה

ראשית כל – יש לדעת, שחוקי הצבא אוסרים על בנות ובנים ללכת בלבוש אזרחי מחוץ למתחם המגורים שלהם⁴⁰. אם המציאות אכן כזו – ניתן לתבוע את שינוי הדבר, או שחרור מנוכחות בזמנים ובמקומות הללו. אכן, לא תמיד קל להתלונן ולהיאבק נגד תופעה כל כך שכיחה ו"נעימה" בעיני חלק לא מבוטל מהחיילים. פעמים רבות המתלונן מוציא את עצמו מהכלל, ומעורר נגדו טינה וכעס. לעתים הוא אף מורחק מהיחידה, בין אם מ"טעמה", ובין אם מהחלטה שלו לאחר שנחסמה דרכו.

37. רמ"א אהע"ז כב ה; ועיין דבר הלכה ט טו.

38. על פי פקודת "השילוב הראוי" אי אפשר לחייבו להשתתף בניווט כזה: "חייל/ת זכאי/ת לבקש להימנע מביצוע פעילות משותפת עם בן המין השני המגיעה למצב של ייחוד, לרבות תורנות שמירה, ניווט, נסיעה ברכב וכו'".

39. הל' אסו"ב כב כ.

40. עיין לעיל הערה 20.

במצב שכזה ישנן שתי דרכי פעולה אפשריות:

א. למרות הקושי הנ"ל, להחליט "להילחם", "לשכב על הגדר" ו"למסור את הנפש ממש"⁴¹. בזכות צעד זה, לבאים אחריו יהיה קל הרבה יותר. ברור שדרישה מה"שטח" לשינוי הביגוד, תועיל יותר מפעילות מגבוה מטעם ראשי הציבור הדתי או אף מאנשי "השילוב הראוי". לאחרונה, גם האחרונים החלו בפעילות ברוכה בנושא, "ומינך ומינייהו יתקלס עילאה"⁴². ייגשו הפועלים אלו לקראת אלו⁴³ – וייראה האור.

ב. עם זאת, אי אפשר לחייב כל אחד "לנהל את המלחמה על גבו". לכן, מי שרוצה "להקטין ראש", ולדאוג לפתרון פרטי לעצמו – רשאי לעשות כך בהחלט; בין פתרון כבקשת שחרור מנוכחות במצבים כאלה כנ"ל, ובין פתרון ש"יסבול בשקט", ויתאמץ מאוד לא להסתכל, ולא להישיר מבט ולהתבונן במכוון במראות תועבה אלו.

אמנם אין חובה גמורה להוריד את הראש ולא לראות⁴⁴. ברם, מומלץ להקפיד ולעשות כן ממספר סיבות:

א. הלכתית זה עדיף (עיין בהערה 44).

ב. בניגוד לנאמר במקורות על אודות מעבר חד-פעמי ליד אישה כובסת, שמרימה מעט את שולי שמלתה על מנת שלא יירטבו במי הנהר, מדובר בנדון דידן **בבעיה קבועה**, במראות יום-יומיים, נוראיים לאין ערוך, המלווים באווירה ובתרבות חילונית המעודדות את הפריצות עוד יותר⁴⁵. לכן, חובה להפעיל "בלמי חירום" של זהירות מדוקדקת ומחמירה מלהסתכל. אם לא ינהג כך – לאחר זמן ייראה לו הדבר כהיתר⁴⁶ מתוך הרגל, ואז עלול הוא להיסחף בזרם המראות, ואוי לנפשו.

ג. ההקפדה על כך תעזור לו בהתמודדות הכללית עם התרבות החילונית האופפת אותו בצבא. התחושה המתמדת שנמצא הוא ב"שדה קרב" רוחני עוזרת לא להיכשל⁴⁷.

ד. **אולי** התנהגות שכזו תעורר גם התחשבות מצד הבנות, לפחות אלו שמשרתות ממש עמו. בראותן את סבלו, רצינותו ומאמציו, יש סיכוי שהעדינות והמתחשבות שבהן תקפדנה יותר על התנהגותן בנוכחותו.

41. עיין לנתיבות ישראל ח"ב עמ' לב (מהד' י-ם תשל"ט).

42. עיין סוטה מ ע"א.

43. עיין בכתובת שנחקקה בפתח נקבת השילוח בימי חזקיהו המלך, מובאת בהערה 157 בדעת מקרא מ"ב כ כ.

44. כנ"ל בהערה 26. ואמנם גם ראייה בעלמא לפי תומו במקומות מכוסים אסורה (מ"ב עה סק"ז), אולם כל זה – כשנמצא שם ללא צורך, אבל החייב להימצא שם – מותר, כנ"ל, וזהו מצבו של חייל ביחידה. ומידת חסידות הורויד ראשו, כנזכר באיוב (לא א): "ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה".

45. ועיין שו"ע הרב או"ח שמג ו לגבי בקשה מילד לחלל שבת שישנה הבחנה בין מקרה חד-פעמי לקבוע.

46. יומא פז ע"ב.

47. עיין פסחים יא ע"א ורש"י שם ד"ה הוא עצמו מחזר עליו לשורפו, שהחשש מכישלון בחמץ הוא דווקא כאשר מוצא חמץ לפי תומו. מה שאין כן כאשר הוא "מחזר עליו לשורפו", איננו חוששים. וכעין זה נראה לי כשהוא מכוון להתמודד ובמכוון נלחם

ח. אירועים חברתיים

שאלה

לא אחת מתקיים אירוע חברתי בשעות הערב, שלא במסגרת שעות השירות. באירועים אלו, נתקלתי בבעיית לבוש הבנות, שבאות בלבוש "אזרחי", וכן בבעיות רבות הקשורות לתוכן האירוע: מופעים לא צנועים, תכנים של ניבול פה ואלומות, שכרות וכד'. כמו למשל, במסיבת פורים, שהיתה ממש על גבול הפריצות.

אם לא אבוא – אצטייר כמוזר וכפורש מן הציבור, דבר היוצר אי נעימות חברתית; אני חלק מהיחידה, והנה כאן אני נשאר מחוץ לעניינים. דא עקא, אי אפשר לשנות מציאות זו מבפנים, כי זו האווירה הכללית.

האם יהיה קידוש ד' כאשר אבוא ואשתתף באירוע, או דווקא להפך, כאשר אִמְנַע מלהגיע?

תשובה

לא ראוי להשתתף באירועים שכאלה. אכן קיימות בעיות רבות בצורה⁴⁸ ובתוכן⁴⁹, ועוד כהנה וכהנה בעיות נוספות. ביחס לעירוב הבנים והבנות בכלל, נראה שכל מטרת האירוע החברתי – ללכד את היחידה, ולקרר את הנפשות הפועלות – אינה לפי רוח התורה, שהרי נפסק בשו"ע "להתרחק מנשים מאד מאד"⁵⁰, וקירוב דעת זה ממש מנוגד לכך במהותו⁵¹. אם אפשר היה לשנות את אופי האירוע (להפריד בין בנים לבנות, לשנות את תוכני האירוע וכד') – ודאי היה צריך לפעול ולעשות כן, אולם בדרך כלל הסיכוי לכך קטן מאוד, ולכן אין להשתתף באירועים אלו.

אמנם לכאורה, אי השתתפות עלולה ליצור קרע ביחידה בין חילוניים לדתיים, הנראים כמוזרים ועובדה זו מרחיקה מהם את "עמך" ישראל. אולם, כמה תשובות בדבר:

א. לוי יהי, וזו תהיה התוצאה, מוטב לאדם להיקרא שוטה בעיני הבריות כל ימיו, ולא ליעשות שעה אחת רשע לפני המקום⁵².

לא להיכשל בחוסר הצניעות, אף על פי שאינו יכול "לשרוף" ולבטל את המראות עצמם, מכל מקום לא יידרדר מחמתם במצבו הרוחני.

"ואם יחשוב האיש בפוגעו אשה נאה, כי גיהנם פתוח בין ריסי עיניה, ובאש תמיד תוקד כל הקרב אליה, ויחזיר כל מחשבותיו אל הדברים האלה – לא תהיה לו לפוקה (למכשול)" (ספר החינוך מצוה קפח).

48. ודאי יש איסור בראיית מראות לא צנועים, ועיין לעיל הערה 26. ובמ"ב (ע"ה סק"ז) אסר לראות מראות לא צנועים, אפילו ראייה בעלמא לפי תומו. וכאן, שמדובר בעניין חברתי בלבד, ודאי שאין שום הכרח, ואפילו לא צורך חיוני שיכול להתיר זאת.

49. ונראה שזה כלול באיסורי חז"ל על מושב לצים שיש בתיאטרון, קרקס וכד' (ע"ז יח ע"ב, והובא להלכה בר"ף וברא"ש שם).

50. שו"ע אהע"ז סי' כא א.

51. עיין ספר "חסד נעורך" למו"ר הרה"ג הרב שלמה אבינר שליט"א על תנועת נוער וצניעות, שכולו מוקדש לבירור איסור זה.

52. משנה עדיות ה'; ועיין חפץ חיים הל' לשוה"ר א ז.

ב. ההשתתפות באירועים מעין אלו קרובה להיות "מצוה הבאה בעבירה"⁵³, שהרי על מנת לקרב את הלבבות ו"לקדש את ד" עלולים לעבור על איסורי צניעות, להיחשף לאלומות וכו'. כידוע, מצווה כזו – אינה מצווה; "אין המטרה מקדשת את האמצעים"; "וכי אומרים לו לאדם: חָטָא (חטא קל) כדי שיזכה חברך"⁵⁴?! ודאי שלא!

ג. אי ההשתתפות באירוע לא תגרום לקרע, או לתדמית "מוזרה" של הדתיים ביחידה. אנו "מוזרים" ושונים ממילא, עוד טרם להימצאות ב"יחידה"; אנו "מוקרים" עקב הסטיגמות התקשורתיות וכד', שאמינותן, ובפרט בהצגת העולם הרוחני-הדתי, מפוקפקת ביותר. היכרות אמיתית יותר מתרחשת כשמתחילים בשירות יחדיו באותה יחידה; אז מתרחש מפגש יום-יומי, "אחד על אחד", "פנים בפנים". זו ההיכרות היותר נכונה, פנימית ומציאותית. במפגש זה, גם ה"דתי" וגם ה"חילוני", נפגשים במפגש בלתי-אמצעי ונטול "תחפושות" ו"הצגות". אין שום ספק שעובדת השונות, עולם הערכים השונה מאוד, אורח החיים האחר, השאיפות, הציפיות מהשירות בצבא בפרט, ומהחיים בכלל – נקלטים ונתפסים נכון יותר על ידי שני הצדדים; תקוותנו, שאז איננו נתפסים באופן מוזר ושלייל.

חייל הדבק בו יתברך, בתורתו ובמצוותיו, ומכוחן הוא "אוהב את הבריות"⁵⁵ ו"מערב אותן בדעתו"⁵⁶, יקרין על הסובב רק ברכה ואור. חייל אוהב עמו ומדינתו, גם אם שונה הוא מאוד – יש לסביבה עמו קווי שייכות עמוקים ביותר. חייל כזה מעורר הערכה רבה לאישיותו, למעלותיו האנושיות-חברתיות, ולאמונתו ודתיותו – שמהן נובע הכל.

במצב כזה, אי השתתפות באירוע לא צנוע, אינה הגורם לתחושת ה"מוזרות" שכבר קיימת ממילא. חבריו החילוניים יכולים להבין את הסבריו, שאינו נעדר בשל זלזול בהם, "סנוביות", או חוסר אכפתיות, אלא משום שאירוע כזה אינו מתאים לו. אדרבה, פעמים רבות חילוניים מתפלאים על השתתפות בחורים "דתיים" באירוע שאינו מתאים להם.

העדרות ממניעים כאלה, גם לא תגרום להערכת היחסים החברתיים, כי ברור שאין היא נובעת כלל מטיב היחסים, אלא מסיבות אחרות. מובן לכל שאולי הדתי אינו רוקד עִמָּם ב"דיסקו", אולם יהיה מוכן, ואולי אף יותר מאחרים, לעזור כשצריך...

אם למרות זאת חושש הוא מהשפעת היעדרותו, הרי שעליו להתאמץ במהלך העבודה היום-יומית השוטפת, להתחבר יותר לאנשים; עליו להראות בצורה חיה, שהמרחק הנשמר מהבנות אינו חלילה מחמת חוסר כבוד להן, וגם לא מחמת ליקוי חלקי באהבת ישראל, אלא נובע מהקפדה על ערך הצניעות⁵⁷.

53. עיין סוכה ל ע"א.

54. עיין שבת ד ע"א.

55. עיין פרק קנין תורה משנה ו וספר קנין תורה שיחות הרצ"ה בעריכת הרבנים רקובר עמ' מט; שיחות הרצ"ה על ארבעים ושמונה מעלות של קנין תורה סע' 87 ומקבילות בהערה 403; ע"ע שיחות הרצ"ה בראשית עמ' 158, 166, 217; "נפש הראיה" עמ' ט-יא.

56. עיין כתובות יז ע"א; ועיין חפץ חיים שם במ"ח יא.

57. עיין מידות הראיה ערך צניעות עמ' קמז; הובא לעיל בהערה 32.

אין קידוש ד' בעובדה שהדתיים "נורמליים" וחלק מהחבר'ה; אוי לקידוש ד' שכזה. ודאי רושם טוב שנוצר משותפות בהתנהגות קלוקלת, אינו בגדר קידוש ד', כי אם חילול שמו⁵⁸, ח"ו. קידוש ד' יתגלה מהשמירה הקפדנית על ההלכה מחד גיסא, ועל אהבת ישראל מאידך גיסא; קידוש ד' שבתפקוד הבריאה במערכות העבודה הצבאית הנצרכת (ולא בבילויים זולים) – הוא אכן קידוש ד' גדול, והוא הבסיס לתיקון עולם במלכות שדי⁵⁹.

ט. שיחות אישיות

שאלה

טבעו של עולם, ששירות ממושך מזמן לא אחת מציאות של שיחות בנושאים אישיים. שיחות, שיכולות להמשך גם עמוק לתוך הלילה. כיצד להתמודד עם מציאות זו? מה הדין כאשר חיילת מתעניינת ושואלת שאלות באמונה, ותוך כדי כך מספרת על עצמה וכד'; היכן עובר הגבול?

תשובה

ככלל, אין איסור בשיחות אישיות⁶⁰. כמעט כל רב מוצא את עצמו פעמים רבות עוסק בשיחות כאלו עם נשים ובנות, כחלק מתפקידו הרוחני, שאחד מבסיסיו הוא הרגישות האנושית והעזרה בתחום זה.

אולם במצב הספציפי שבצבא, יש לשקול היטב האם כדאי להיכנס לזה; האם אין סכנה של היגררות למצבים של קשר נפשי לא רצוי, "ייחוד"⁶¹ וכד'. חייל אינו כמו רב מבוגר הנמצא בעמדה נפשית חזקה ויציבה, ושלמבקש עזרתו יש מלכתחילה יותר כבוד אליו. סוף סוף, החייל אינו אלא בחור צעיר, שנתון בעצמו בקלחת של לחצים נפשיים-רוחניים. בנוסף, החיילת מתייחסת אליו כידיד. ממילא בסוג קשר שכזה, הסכנה כפולה וקיימת מצדו ומצדה גם יחד.

58. עיין אגרת השמד לרמב"ם בהגדרת קידוש השם וחילול השם.

59. תפילת "עלינו לשבח".

60. "יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר: אל תרבה שיחה עם האשה" (משנה אבות א ה). אמנם מסכת אבות אינה אלא מילי דחסידותא (ב"ק ל ע"א) ואין הדרכותיה מחייבות (עיין תול"ט אבות ג ג ד"ה ולא אמרו; שו"ת ישכיל עבדי ח"ב ח"מ סי' א סע' א ד"ה ח. והנה; שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ל ד"ה ולכן הדרנא). גם לפי הנאמר במשנה, רק מריבוי דברים יש להימנע (עיין ערויבין סוף נג ע"ב בגערת ברוריה, ועיין דיוק בגמרא זו בפירוש מגן אבות לרשב"ץ למשנה הנ"ל). וגם בזה פירשו הראשונים שמדובר בשיחה בנושאים אינטימיים (עיין פהמ"ש לרמב"ם שם), או בדברים בטלים ללא שום צורך וערך (המאירי שם; ועיין ח"מ אהע"ז קטו סק"יב: "שיחה יתרה באשה – מדברי בטלה"). אולם בשיחה נצרכת, כגון כזו שבה אנו עוסקים – אין בעיה (ועיין שו"ת משפטי עוזיאל ח"ד ח"מ סי' ו אות ד), ובמיוחד בדורנו שהנשים מורגלות בינינו ואין שיחה כזו מביאה לידי עברה (עיין דרך פיקודיך ל"ת לה; מחצה"ש אהע"ז כא סק"ו). ואף על פי כן כתבתי שראוי להימנע, וכפי שהסברתי.

61. במיוחד אם השיחה מתמשכת לתוך הלילה, בזמן ובמקום שהסיכוי שייכנס לשם חייל אחר הוא מזערי.

עדיף לדבר עמה בקצרה, ולהמליץ לה בכל לב לפנות לרב מוכר, שיוכל לתת מענה על שאלותיה. אמנם הסיכוי שזה יתבצע קטן מאוד, אולם הסכנה שבשיחת החייל עמה, מכוונת לבחור בפתרון הזה דווקא.

גם שיחות באמונה, עם כל מעלתן וחשיבותן, נכנסות בקטגוריה זו, ואינן שונות עקרונית. לכן, גם כאן העצה העיקרית היא לכוון אותה לשיחה עם רב מתאים.

י. דת' שנכשל

שאלה

כיצד להתייחס לבחור דתי המשרת ביחידה, שמועד בנושא הצניעות? הוא אינו "שומר נגיעה", והדבר מקשה על המקפיד. מה יש לעשות?

תשובה

אם מדובר בבחור רציני שמעד – ודאי שיש לרחם⁶² עליו. יש להבין שעקב העומס הרגשי והנפשי שהוא נתון בו, לא פלא שכשל. כמובן אין בדבכי ולו פירור של הקלה מחומרת הנושא ומחובת ההתמודדות אתו. אדרבה, דווקא בגלל הקשיים הרבים, יש לגדור גדרים רבים יותר ולהתחזק יותר בחיוב. אבל אין כאן אלא לימוד זכות אמתי על בחור מסכן, שלבטח רעתו תִּסְרֶהוּ⁶³. לפיכך יש להיזהר שלא להוסיף צער על צערו; "אל תאמר כמו שאמרו רעי איוב לאיוב: 'זכר נא מי הוא נקי אבד'"⁶⁴, אלא יש לחזקו, לקרבו ולעודדו. רק כך יש סיכוי שיום אחד יחזור ו"יתאפס" ויעזוב דרכו ומחשבותיו⁶⁵.

שונה ממנו ה"חפיניק" – זה שמזלזל באיסורי הקרבה לעריות. בעצם היה ראוי לכאורה לבוז לו ולהתרחק ממנו – הוא ההפך הגמור לכל חינוכנו, המכוון לגדל בחורים רציניים, דבקים באמונתם ובקיום המצוות. אולם בפועל, אסור לשכוח שגם הוא יהודי שכעת משרת את עמו בשירותו הצבאי. לכן יש לדונו לכף זכות, שחינוך לא מתאים, או לחץ חברתי מסיבי, גרם לו לכל זה. עצם ההקפדה על הצניעות, תבהיר לו את ההסתייגות ממעשיו. אם תימצא שעת כושר, יש לדבר אתו על עצם החומרה שבמעשיו, ועל חילול ד' שהוא גורם במעשיו לפני החילוניים. ברם, יש להיזהר מאוד שלא לגרום לו להתרחק עוד יותר מקיום מצוות, ואף "להוריד את הכיפה".

62. עיין תוס' סנהדרין כו ע"ב ד"ה החשוד, שדנו מקרה קצת דומה, כאונס; ע"ע אגרות הרא"ה ח"א עמ' קעא.

63. על פי ירמיהו ב יט.

64. ב"מ נט ע"א בהתייחס לאיוב יד ז, שיש בזה איסור דאורייתא של "אונאת דברים".

ואמנם עיין תוס' ברכות ה ע"ב ד"ה דינא בלא דינא, שאם יודע בכישלונו, ואומר על מנת להוכיחו, אין בזה "אונאת דברים". (עיין גם מלבי"ם פרשת בהר סי' לד.) אבל צ"ע האם דומה מקרה של תנא גדול (ברכות שם) למקרה של בחור צעיר ובניסיונות קשים כל כך. וכי כל אחד במדרגתו של יוסף הצדיק?! וכן דבריו לרוב אינם מכוונים לתוכחה אמיתית בונה כדברי התוס' שם ביחס לרעי רב הונא, אלא לזלזול ולשלילה, וזה גם התוס' לא התייר.

65. על פי ישעיהו נה ז.

כאשר מציאות זו מקשה על המקפיד, בשל טענות כלפיו בדבר החמרה יתרה, קיצוניות, מוזרות וכד' – עליו לדעת שמצב זה קיים רק בתקופה הראשונה של השירות המשותף. לאחר זמן מסוים, כשהחברה מכירה יותר מקרוב את המקפיד וה"חפיפניק", ומתוודעת ליחסו הרציני והעקבי של הראשון לתורה ולמצוות לעומת יחסו הרופף של האחרון גם להלכות אחרות (בדרך כלל), היא לומדת להבחין בין השניים. אבחנה זו מביאה להערכה גוברת ביחס לראשון, ולביקורת ביחס לאחרון. יודעים מקרים רבים שבהם החילוניים עצמם הפכו ל"משגיחי הכשרות" של בחורים כאלו, באמרם להם בציניות: "הי, שכחת להתפלל!", או "האם לא שמת לב שכבר שבת?" וכד'.

יא. קורס קצינים

שאלה

מה דין ההשתתפות בקורס קצינים מעורב, שאורכו שבעה חודשים?

תשובה

ככלל, שירות כקצין חשוב מאוד, הן מצד התרומה היתרה לצבא ולמדינה, לאורך זמן, ובתפקידי מפתח, והן מעצם ההשפעה כקצין על החברה הסובבת שבדרך כלל גדולה יותר, כך שאפשר להשפיע הרבה יותר ולגרום להוספה ב"כבוד הדת"⁶⁶ מצד סביבתו.

עם זאת, כדאי לחייל לשקול בצורה מאוד זהירה את השלכות השירות המעורב עליו. אם מדובר במציאות שתכריח אותו להגיע למצבים אסורים כנ"ל, ודאי אין להאריך מציאות זו. גם אם אפשר למצוא דרכי היתר, אבל מהיכרותו את עצמו יודע הוא שיידרדר ברמתו הדתית, עדיף שלא יצא לקורס. מעלת התרומה וההשפעה כקצין גדולה כנ"ל, אך "חייך קודמים לחיי חברך"⁶⁷. וכן גם אחריותו לעמדתו הרוחנית-דתית קודמת למחויבות שלו כלפי אחרים; אין אומרים לאדם חָטָא בקל כדי להציל את חברו מחטא חמור⁶⁸.

בזמן האחרון השתנה המצב לטובה, וישנה אפשרות לכל חייל בקורס קצינים "בסיסי" לבקש להשתלב בפלוגה נפרדת לבנים בלבד. אמנם מסביבו, בשאר הפלוגות, ישנן בנות רבות.

כמובן גם במקרה כזה, שניתן לצאת בו לקצונה ללא בעיות הלכתיות, על החייל מוטל לשקול את השפעת השירות הממושך בחברה חילונית עליו. ככלל כדאי לזכור, ש"הכל בראש", ויש מי שדווקא ההתמודדויות הללו מחזקות ובונות אותו. לפעמים, כנושא דְּרוּגוֹת קצונה, יכולת "ההתנתקות

66. עיין אורות התשובה תוספות תשובה ח.

67. ב"מ סב ע"א.

68. שבת ד ע"א. תוס' (שם ד"ה וכי אומרים) ואחרים הצביעו על חריגים מכלל זה, ובמצבים של הצלה מחטא חמור במיוחד התיירו. ואולי הדין כן גם בענייננו, כאשר השפעתו הברוכה יכולה להחשב כהצלה מחטא חמור (עיין שו"ע א"ח שו יד מקורותיו ונ"כ; תחומין ב 34-27). אולם בכל זאת, יש הבדל בין המרת דת, להתמדה בחילוניות שכבר קיימת ממילא. ובנוסף, הידרדרותו הדתית, גם היא אינה בבחינת חטא קל. לכן נראה לי שאין מקום להיתרים אלו.

החברתית", והיותו במעמד של "משפיע" ולא "מקבל"⁶⁹ יעזרו לו בהתמודדות. בנוסף, יש לבדוק גם את בעיית "השירות המעורב" לאחר גמר הקורס. לעתים קצין נדרש לקשר הדוק יותר עם בנות בעבודתו, ולעתים להפך.

י. מרפאה

שאלה

כמעט כל החובשים במרפאה הן בנות. כיצד לנהוג באופן כללי? כיצד לתרום דם?

תשובה

מבחינת עצם השירות המעורב של חובש יחיד בין הרבה חובשות – לא שונה מרפאה מכל משרד צבאי עורפי אחר.

הקושי הספציפי הוא בין המטפל למטופל, לפי שהטיפול הרפואי דורש פעמים רבות חשיפת איברים לא צנועים, מגע גופני בין המטפל למטופל וכד'. בעיקרון כבר דנו בזה הראשונים ושקלו לאסור אפילו במצבים של סכנת נפשות, שהרי ענייני צניעות הם בכלל שלוש העברות החמורות שדוחות פיקוח נפש⁷⁰. אמנם למסקנה התקבל להתיר, וכן עינינו רואות בכל יום שנזקקים למטפל בן המין השני גם לטיפולים הפחות צנועים⁷¹, ו"פוק חזי מאי עמא דבר"⁷².

השיקול ההלכתי העיקרי שמחמתו התירו טיפול כזה הוא, שהמטופל נתון בסבך בעיותיו הרפואיות, ולכן אין חשש כל כך שיתעורר להרהורי עברה ולגירוי יצרים⁷³, ולגבי המטפל אנו אומרים ש"בעבידתיה טריד"⁷⁴, כלומר אנו סומכים שהרופא (או החובש) טרוד בתשומת לב מקצועית לטיפול הדורש אחריות וכובד ראש, ואין לבו פנוי לקלות ראש המרגילה לערוה⁷⁵.

69. על דרך המליצה אפשר לומר על זה: "אידי דטריד למיפלט – לא בלע" (ש"ך י"ד סט סק"א).

70. ולא רק איסור ערוה ממש, אלא גם המסתעף ממנו. עיין נמו"י סנהדרין סוף"ח לגבי אביזרייהו דעריות; אנציקלופדיה תלמודית ערך אביזרייהו; תשובת הרמב"ן (ה"ד בב"ש אה"ע"ז ר' סי' כ).

71. ואף על פי שהש"ע החמיר בטיפול איש באשתו החולה כשהיא נידה (עיין י"ד קצה טו-ז), המנהג הוא להקל אף בנשים זרות. עיין שו"ת מנחת יצחק ח"ז סי' עג; גן נעול לרב שלמה אבינר 88-94.

72. עיין ברכות מה ע"א ועוד. זהו ביטוי לרוה"ק השורה על המון ישראל – "קול המון כקול שד" (מדרש שמואל לר' שמואל בר' יצחק אוזיזה א קיא), ומבטיחה שבחירתו כהלכה.

73. כשחייל חולה וחובשת מטפלת בו – הבעיה קלה יותר, כיוון שעיקר חשש הרהורי עברה וגירוי יצרים הוא לגבר דווקא, וכאשר הוא חולה "ליכא למיחש להרגל עבירה, דאין יצרו מתגבר עליו מפני שתשש כוחו". אבל כשהמצב הפוך וחובש בריא מטפל בחיילת חולה – יש "חשש שמא יתגבר יצרו עליו ויפייסנה" (ש"ך י"ד קצה סק"ט).

74. ע"ז כ ע"ב; לעיל הערה 27; יו"ד קצה יז מקורותיו ונ"כ.

75. משנה אבות ג יב.

לעומת זאת, במרפאה צבאית ייתכן שלא יהיה עומס עבודה לחובשים, כך שכל האווירה עלולה להיות קלילה מאוד. במקרה כזה, יש מקום לדון שאולי שיקול זה אינו תופס⁷⁶. עניין זה מצריך זהירות רבה ושיקול אישי בכובד ראש; על חובש הנמצא באווירה כזו, לבדוק את עצמו באופן קבוע, להרחיק מאוד מהאווירה הקלילה הלזו, ואף לדרוש החלפת מרפאה במקרה הצורך.

י.ג. חייל נשוי

שאלה

האם כדאי להתחתן לפני השירות העורפי, או במהלכו, על מנת להשתמש בנישואין ככלי עזר לשמירה על הטהרה ולהתמודדות מוצלחת עם השירות המעורב?

תשובה

אכן לחייל נשוי קל יותר להתמודד עם נושא הצניעות בצבא, בחינת "מצוה גוררת מצוה"⁷⁷.

אולם למרות זאת אינני ממליץ להתחתן לפני השירות, או בתחילתו. השיקול העיקרי בקביעת מועד הנישואין, חייב להיות מונע מגורמים מיטביים להצלחת חיי הנישואין. לפי המלצות המומחים לדבר, גיל מוקדם מדי לנישואין כאשר בני הזוג נמצאים במצב של חוסר בשלות, גוזר חוסר יכולת נפשית להתמודד עם השונות, הפגיעות ההדדיות, הקשיים בחיי הנישואין, הצורך בשינוי המידות וההתנהגות וכו'⁷⁸.

הנישואין הם דבר יקר מדי מכדי "להשתמש" בהם כאמצעי עזר להתמודדות הקשה עם הבנות בצבא; יש לשקול אותם כשלעצמם, ולפתור את "בעיית הבנות" באמצעים אחרים, כפי שנדונו במאמר.

76. עיין הלכות צבא מהד' ה'תשס"א פ"ו הערה 7 שהעיר בעניין דומה.

77. משנה אבות ד. ב. ועיין רמב"ם (סוף הל' איסורי ביאה) שכתב ביחס להתמודדות עם תאוות העריות "ולא ישב בלא אשה, שמנהג זה גורם לטהרה יתירה".

78. עיין מחיל אל חיל ח"א 263-265.

שיקול נוסף לדחיית הנישואין לאחר השירות, או לפחות לסופו: ההיעדרויות הממושכות של החייל בשלבים העדינים ביותר של ראשית חיי היחיד. אמנם, מצב זה אופייני בעיקר לשירות קרבי, ולא קיים בדרך כלל בשירות עורפי, שבמסגרתו אפשר לחזור הביתה בכל יום, אולם לעתים גם ה"לא קרבי" נעדר מהבית, ואז כמובן נוסף גם שיקול זה.

ד. לסיכום

הרמב"ם בסוף הלכות איסורי ביאה המליץ על מספר דברים העוזרים להתגבר על הקשיים המיוחדים בתחום זה:

1. בתחילה הביא הדרכות רוחניות-כלליות:

א. "לכוף יצרר" – כלומר לדעת שנידָרש למאבק אישיותי, בלי ויתורים עצמיים, לפי שוויתורים אלו אינם מקילים את ההתמודדות, אלא מחריפים אותה⁷⁹.

ב. "להרגיל עצמו בקדושה יתירה ובמחשבה טהורה ובדעה נכונה, כדי להנצל מהן" – לא מספיק "סור מרע", אלא יש להגיע ל"עשה טוב", ודווקא לרמה היותר גבוהה; לא רק להתנהג בצניעות, אלא אף לחשוב מחשבות טהורות וקדושות – "קדושה יתירה" בדווקא. בשל עומק המאבק, רק העוצמה היותר גבוהה תאפשר לנצח בו.

2. לאחריהן, הוסיף הדרכות מעשיות:

א. "ויזהר מן היחוד, שהוא הגורם הגדול".

ב. "וכן ינהוג להתרחק מן השחוק".

ג. "ומן השכרות".

ד. "ומדברי עגבים (=ניבול פה), שאלו גורמים גדולים". יש לשים לב, שהדגיש לא רק לא לעשות, אלא להיזהר ולהתרחק⁸⁰.

3. ולבסוף, הביא שתי עצות העוקרות את הבעיה למפרע:

א. "ולא ישב בלא אשה – שמנהג זה גורם לטהרה יתירה".

ב. "גדולה מכל זאת אמרו, יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה וירחיב דעתו בחכמה" – דייק הרמב"ם להדריכנו, שכמובן יש לקבוע עתים ללמוד תורה, ולא רק לימוד החלק "המעשי" שבתורה, אלא אף ללמוד את החלק "הרוחני" שבתורה – ענייני אמונה, המרחיבים דעתו בחכמה. ועוד הרבה למעלה מזה, צריך ממש "לנקות את הראש" ולפנות את הנפש והמחשבות לקליטת דברי התורה, שאז חדירתם לעומק הנפש גדולה, ומתוך כך, הם מונעים מהארס הערוותי לחדור: "שאינ מחשבת עריות מתגברת, אלא בלב פנוי מן החכמה. ובחכמה הוא אומר: 'אילת אהבים ויעלת חן דדיה ירווך בכל עת באהבתה תשגה תמיד'". לא בכדי נמשלה התורה לאישה – היניקה הנפשית שאדם מישראל יכול לינוק מן התורה, מקבילה ליניקה מתאוות הנשים, ולכן היא מרוממת את האדם לעמדה כזו, שבה אינו נצרך כלל לזו השנייה.

79. עיין סוכה נב ע"ב: "אבר קטן יש לו לאדם, מרעיבו – שבע. משביעו – רעב", ובכל הסוגיה שם.

80. השווה מסילת ישרים פרק יא: "...מדבר שקר תרחק'. ותראה שלא אמר מדבר שקר תִשְׁמֹר, אלא מדבר שקר תרחק – להעיר אותנו על ההרחק הגדול והבריחה הרבה שצריך לברוח מזה".